

Erkenning, gelijkheid en verschil

zomeracademie Woodbrookers-Hovo 2010

Erkend en gezien worden als diegene die we werkelijk zijn is iets waar we goed van worden. Beter gezegd: we kunnen niet zonder. Het bewustzijn over de betekenis van erkenning toont zich duidelijk wanneer we verlangen naar erkenning. Of we ervaren het wanneer we verkeerd erkend worden. Iets wat betekenisvol is voor ons en op zichzelf erkenning verdient hoeft helemaal niet als zodanig door de ander *herkend* te worden. Door het onthouden van erkenning of door het geven van verkeerde erkenning, beiden een vorm van onderdrukking, kan iemand misvormd worden. Erkenning is in die zin van existentieel belang. Terwijl het tegelijkertijd niet opgeëist kan worden: de ander die ons erkend kan enkel tot erkenning komen vanuit zichzelf.

Komen tot erkenning vraagt een bepaalde geoefendheid, een vermogen om buiten de eigen bekende kaders te denken en te kijken. Erkenning is erop gericht om de tegenstellingen tussen ik-en-de-ander op te heffen, iets wat nooit geheel zal lukken. Wanneer herken je het gelijke en wanneer het verschil? Wanneer weet je of je iets moet erkennen of niet? Wat is erkenning eigenlijk? Om op deze en andere vragen zicht te krijgen bestuderen we tijdens de zomeracademie een aantal teksten:

In de *Politeia* bespreekt Plato het verschil tussen het hebben van een ‘mening’ en het zoeken naar ‘waarheid’. Vaak proberen mensen de ander te overtuigen door middel van een discussie waarbij het accent ligt op het eigen gelijk. In gesprek met zijn leerling Glauco probeert Socrates duidelijk te maken wat het verschil is tussen weten en onwetendheid en wat zich daar tussenin bevindt: de mening. ‘Zij die alle dingen op-zich-zelf en als eeuwig – onveranderlijk aanschouwen, zij bezitten kennis’ is zijn uitgangspunt. De denkwijze van Plato zet ons aan om te zoeken naar het wezenlijke van erkenning.

Aristoteles vraagt zich af wat de eigen taak is van de mens. Hij gaat ervan uit dat wij in al onze activiteiten streven naar een uiteindelijk doel. Het is van belang om er achter te komen waaruit dit doel bestaat. Als je dit weet dan kan de samenleving zo ingericht worden dat ieder mens tot volledige ontplooiing komt. Erkenning zou hierin wel eens een sleutelrol kunnen spelen. Aristoteles gaat er, in tegenstelling tot zijn leermeester Plato, niet vanuit dat er een vooraf bepaald Idee is van alles wat zich aandient in het leven. Bij hem staat het beoefenen van het karakter centraal. In de *Ethica* besteedt hij een belangrijk deel aan de vraag welke karaktereigenschappen een mens moet verwerven om ethisch juiste en verantwoorde keuzes te maken. Dit werpt een ander licht op erkenning.

De opvatting over erkenning of anders uitgedrukt ‘eer betonen’ is door de geschiedenis heen aan verandering onderhevig gebleken. Ten tijde van Plato en Aristoteles was het nog heel gewoon dat je slaven behandelde als dingen; ze werden niet als mens erkend. Ook aan het begin van de 19^e eeuw was erkenning niet iets dat je vanzelfsprekend ten deel viel. Afhankelijk van je plaats en positie in de maatschappij werd je meer of minder geëerd. Hegel beschrijft in zijn lijvige werk de *Phänomenologie des Geistes* dat je de ander per definitie niet tot ding kunt reduceren. Hij onderbouwt zijn gedachtegang met het beroemde verhaal over de meester en de knecht. Ook wordt aan de hand van passages uit zijn boek

helder dat je ondanks dat je bij erkenning streeft naar het opheffen van tegenstellingen, dit nooit ten volle bereikt. Pas als je dit beseft is er sprake van ware kennis. De mens zal zich altijd uiteen moeten blijven zetten met iets dat vreemd blijft. Met dit inzicht wordt het een uitdaging om te lezen wat hedendaagse filosofen over erkenning schrijven en wat ons eigen inzicht is in deze.

In onze tijd is er een complex ‘spel van erkenning’ gaande. Ieder mens of iedere groepering verlangt erkenning van datgene wat hem of haar uitzonderlijk of speciaal zichtbaar maakt. Volgens de Vlaamse filosofen De Dijn en Burms willen we aanvaard worden zoals we zijn, niet los van de verschillen maar ín de verschillen. We verlangen ernaar dat ons leven zin of betekenis heeft. En dat het op de een of andere manier opgenomen is in een ruimer geheel en daarom ook van waarde is. Het besef van eigenwaarde hangt nauw samen met de erkenning die we van anderen krijgen. Dit impliceert dat we van andere personen afhangen tot in de kern van onszelf terwijl we de erkenning niet op kunnen eisen. Dit maakt erkenning tot een riskant en oncontroleerbaar spel.

Als erkenning van existentieel belang is moeten we ons afvragen of het al of niet erkennen van de ander een vrijblijvende zaak is. Hiermee is de vraag naar erkenning een morele vraag geworden. Met de Amerikaanse filosoof Susan Neimann kijken we of het mogelijk is om morele helderheid te verkrijgen met betrekking tot erkenning. Niet om de waarheid te vinden - een morele wet of morele principes zijn nooit waar: waarheid gaat over hoe de wereld is en moraal gaat over hoe de wereld zou moeten zijn – maar om het spel van erkenning beter te leren spelen.

Echte vragen waar we ons als mens door aangesproken voelen gaan niet over werk en wetenschap. Het gaat in ons leven om die belangrijke levensmomenten waar het gaat over liefde en vriendschap, over ziekte en eindigheid. Op die momenten komt de vraag naar de zin van ons leven op. Wanneer je je onzeker voelt of wanneer iets niet loopt zoals je het wilt. Wanneer je je schaamt of wanneer je heel erg veel om een ander geeft. Dan vragen we ons af: wie ben ik, wat doe ik, hoe handel ik juist, hoe verwerkelijk ik mezelf en wat is de plaats van de ander daarin. En in dit spel van het leven is ‘erkenning’ een centraal gegeven. Iets dat beoefend kan worden. Een mooi citaat van Plato sluit hierbij aan: *Eros moet getraind worden om een zekere openheid te ontwikkelen om datgene te ervaren wat hem -en haar - te beurt kan vallen.*

De zomeracademie wil deze oefenplaats zijn. U bent van harte uitgenodigd.

De teksten die we gezamenlijk lezen en bestuderen worden tijdens de zomeracademie aan u uitgereikt en komen uit:

- Plato, *Politeia*: V, 476-480 in de vertaling van Xaveer de Win *Plato*, verzameld werk , uitgeverij Pelckmans, Agora, 1999.
- Aristoteles, *Ethica Nicomachea*, Het Goede ligt in de eigen taak van de mens, 1097b25-1098 a20, vertaald door C. Pannier en J. Verhaeghe, Historische uitgeverij Groningen 1999.
- Hegel, *Fenomenologie van de geest*, in de vertaling van Wim van Dooren, p.87-96. uitgeverij Boom 2003
- Susan Neiman, *Morele helderheid*, goed en kwaad in de 21ste eeuw, uitgeverij Ambo, 2008.

- Herman De Dijn, *Erkenning, gelijkheid en verschil*, uitgeverij Aspekt 2003.
- Artikel: verlangen naar erkenning en fierheid, Arnold Burms en Herman De Dijn, uit *Algemeen Nederlands Tijdschrift voor wijsbegeerte*, 1986, p. 157-162.